

УДК 021.1+364.446

ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

Автор розкриває комунікативні, психологічні, соціологічні та інші аспекти популяризації в бібліотеках української літератури як невід'ємної складової їхньої соціокультурної діяльності, окреслює науковий зміст цієї роботи. Розгляд проблеми в площині соціальних наслідків сприяє більш глибокому розумінню значення бібліотечної професії, підвищенню її престижу.

Ключові слова: популяризація української літератури, методологія розкриття фонду, соціальна комунікація, бібліотечна професіологія.

Автор раскрывает коммуникативные, психологические, социологические и другие аспекты популяризации в библиотеках украинской литературы как неотъемлемой составляющей их социокультурной деятельности, очерчивает научное содержание этой работы. Рассмотрение проблемы в плоскости социальных последствий способствует более глубокому пониманию значения библиотечной профессии, повышению ее престижа.

Ключевые слова: популяризация украинской литературы, методология раскрытия фонда, социальная коммуникация, библиотечная професиология.

The author discloses communicative, psychological, sociological and other aspects of Ukrainian literature popularization in the libraries as the part and parcel of their sociocultural activities, and explicates its scientific meaning. The consideration of the question in terms of the social consequences contributes to the deep insight of librarianship importance and enhancing its prestige.

Docuterm: ukrainian literature popularization, the methodology of the fund disclosure, social communication, library profession studies

ПОНЯТТЯ „соціокультурна діяльність” ще не ввійшло в енциклопедичні видання, хоча у науково-професійній літературі воно використовується досить широко. Стосовно бібліотек, на наш погляд, його можна тлумачити як цілеспрямовану систему дій, заходів, що у кінцевому підсумку мають сприяти вдосконаленню інтелектуального, матеріального та естетично-духовного стану суспільства шляхом доведення до свідомості конкретних користувачів, різних за складом та обсягом соціальних груп наукових знань, емпіричних фактів, естетичних і морально-етичних цінностей, зосереджених у бібліотечних документних зібраннях. Це цілеспрямований, спеціально організований бібліотекою як соціальним інститутом процес долучення людини до культурних цінностей суспільства. Таке тлумачення має декілька аспектів, зокрема з точки зору матеріально-технічних, джерелознавчих, естетичних, комунікативно-психологічних, моральних (аксіологічних), суспільно-вагових (соціологічних) питань. Мета цієї статті – розгляд цих аспектів у розрізі популяризації української літератури, яка є невід'ємною частиною соціокультурної діяльності бібліотек і сучасного літературного процесу в Україні.

Здійснення такої роботи потребує вирішення багатьох проблем, з яких базовими є відповідне матеріально-технічне забезпечення бібліотек, дотримання наукових принципів формування фонду, запровадження сучасних технологій.

Мусимо визнати, що у цій справі бібліотекарю доводиться долати чимало труднощів. Бібліотеки не забезпечені гарантованим фінансуванням, а через це не мають можливості повноцінно комплектувати свої фонди. Більшість із них не має змоги передплатити бодай провідні літературні та літературознавчі часописи. З іншого боку, спостерігається зниження потягу до читання художніх творів, у якому, на жаль, українська література займає лише невеликий відсоток.

Існують й інші аспекти цієї проблеми.

Як свідчать звіти ОУНБ, робота з популяризації художньої літератури в основному проводиться у двох напря-

мах: краєзнавчому, коли заходи присвячуються творчості місцевих письменників, та історичному, пов'язаному з відзначенням ювілейних дат окремих майстрів слова, творчість більшості з яких уже не належить до сучасного літературного процесу, а є фактом історії. Хоча ці напрями роботи цілком доцільні й викликають інтерес користувачів, однак такий підхід не дає можливості представити панораму сучасної української літератури як цілісної складової вітчизняної культури, єдиного суспільно-естетичного явища з певними загальними течіями, векторами розвитку, лідерами, дебютантами, критиками тощо.

У звітах ОУНБ за 2008 рік виявлено лише кілька заходів такого штибу: круглий стіл «Загадки і парадокси сучасної української літератури» за участю професора Херсонського державного університету Я. Голобородька в Херсонській ОУНБ ім. О. Гончара; ряд виставок у Закарпатській ОУНБ – „Мейнстрім у сучасній художній літературі”, „Нова хвиля української прози”, „Сила бренду: нові імена у сучасній художній літературі”, а також окремі заходи Запорізької ОУНБ ім. О.М. Горького, серед яких Дні нової книги, прес-година „Читати цей журнал престижно”, Свято читацьких пристрасей, виставка „Книга, яку варто прочитати”. Заслужують на увагу методичні видання Донецької ОУНБ ім. Н.К. Крупської „Методичні поради на допомогу популяризації сучасної української художньої книги”, листок-сигнал «Юрій Андрухович: відчуття епохи» із серії „Літературні портрети”.

Наразі бібліотекарю важко знайти стислий, але компетентний аналіз стану та розвитку сучасної української літератури, кваліфіковані спостереження критиків і літературознавців. Тут на допомогу можуть прийти літературні та критичні часописи: «Вітчизна», «Віче», «Дзвін», «Дніпро», «Кур'єр Кривбасу», «Критика» та ін., методичні й бібліографічні посібники великих бібліотек, наприклад, видання

Л. Бейліс

ДЗ «Національна парламентська бібліотека України» [6], окремі монографії, прикнижкові статті та коментарі тощо. Але навіть аналізування цих джерел потребуватиме від бібліотекаря, який відповідає за вказаний напрям роботи, копійкою інтелектуальної праці.

Розглянемо окремі часописи з точки зору їхнього використання для розкриття сучасного літературного процесу в бібліотечній роботі.

«Дніпро» (м. Київ). Літературно-художній журнал. Має постійні рубрики: „Проза“, „Драматургія“, „Поезія“, „Критика“. Орієнтується на нові імена літературів, запрошуючи їх до конкурсів на право надрукуватися на його шпальтах. Творчі завдання цих конкурсів на кшталт „Зустріч молоді людини ХХІ сторіччя з реаліями сільського життя“ або „Тема інфантильності та відповідальності“ можуть бути корисними бібліотекарям при організації заходів літературної тематики. Критичні матеріали журналу пишуться живою мовою і спрямовані на світовідчуття сучасної людини. Журнал публікує сучасні, оригінальні, живі, експресивні художні твори і водночас систематично вміщує уривки із значущих творів минулих років, тим самим пов'язуючи сьогоднішній та вчорашній день, розширюючи часовий діапазон відтвореного літературного процесу.

«Березіль»¹ (м. Харків). Щомісячний літературно-художній та громадсько-політичний часопис, орган Національної спілки письменників України (НСПУ). Друкує твори письменників різних поколінь як із Слобожанщини, так і з інших регіонів країни. Основні рубрики: „Проза“, „Поезія“, „Публіцистика“, „Есеїстика“, „Спадщина“, „Критика“. Остання може містити стислі рецензії, полеміку окремих літературознавців. У рубриці „Хроніка“ багато років поспіль ведеться щоденник подій сучасності.

«Вітчизна» (м. Київ). Літературно-художній та громадсько-політичний журнал письменників України. Друкував на своїх шпальтах твори О. Гончара («Собор»), Р. Іваничука («Мальви»), Б. Харчука, В. Винниченка, М. Хвильового, П. Загребельного, самвидавівську працю І. Дзюби „Інтернаціоналізм чи русифікація?“, спадщину „розстріляного відродження“. Нині публікує прозові та поетичні твори, літературно-критичні, публіцистичні статті, має сатирично-гумористичну рубрику «Зенітка». В репертуарі журналу – есе, літературні портрети (В. Стуса, В. Бровченка та ін.), історичні нариси.

«Дзвін» (м. Львів). Щомісячний літературно-мистецький та громадсько-політичний часопис НСПУ. Друкував твори Г. Тютюнника („Вир“), П. Загребельного („Роксолана“), Р. Іваничука („Четвертий вимір“), У. Самчука („На білому коні“, „На коні вороному“), документальний роман Б. Гориня „Не тільки про себе“. Серед постійних рубрик – «Поезія», «Проза», «Наша доба», «Життя і слово», «Огляди, рецензії, відгуки».

«Київ» (м. Київ). Журнал письменників України. Друкував твори давньоруської літератури у перекладі сучасною українською мовою, твори П. Тичини, М. Рильського, В. Винниченка, М. Хвильового. Має рубрики: „Поезія“, „Публіцистика“, „Проза“, „Народознавство“, „Критика“.

«Київська Русь» (м. Київ). Літературний журнал. Публікує сучасну прозу, поезію, есеї, інтерв'ю, огляди книжкових новинок і т. ін. Друкує твори як відомих авторів, так і початківців. Дотичні рубрики: „Поезія“, „ПРОза“, „ЛітАнатомія“, „КритикАрка“, „Переоблік“. Для вміщених рецензій на твори українських авторів широко вживаний ком-

паративістський підхід, розгляд у контексті із подібними явищами європейської літератури.

«Кур'єр Кривбасу» (м. Кривий Ріг). Щомісячний журнал із питань літератури, культурології, політики, народознавства. Вважається одним із найкращих за наповненням. На його сторінках зустрічаються всі літературні покоління. Сприяє осмисленню новітніх процесів у пострадянській літературі. Рубрики „Проза“, „Поезія“, „Витоки“, „Scriptible“ (культурологія та історія літератури). Особливої уваги бібліотекаря заслугує рубрика „Книгопанорама“, в якій подаються анотації на художні, літературно-критичні та культурологічні видання.

«Сучасність» (м. Київ). Щомісячний часопис. Видавався діаспорою, з 1992 року – в Україні. Відіграє потужну роль у формуванні сучасної української літератури, публікує твори письменників різних поколінь. Містить роздуми як на політичні, так і на суспільні, мистецькі теми. Серед корисних для бібліотекаря рубрик: „Поезія“, „Проза“, „Культурологія. Літературознавство“, „Суспільство“, „Політика“, „Бібліографія. Рецензії“. З поточних публікацій варто звернути увагу на записки І. Жиленко „Homo feriens“.

«Друг читача». Газета розповідає про українські видання, новини українського ринку, анонсує цікаві події, рецензує книжки. Містить досить оперативні та корисні для бібліотекаря і читачів відомості.

«Критика» (м. Київ). Щомісячна газета, яка друкує суспільно-політичні, культурологічні, літературознавчі й літературні розвідки відомих вітчизняних есеїстів, політологів, науковців, цікаві з різних поглядів статті європейських та американських дослідників, стислі рецензії та огляди журналів. Літературознавчі матеріали подаються під певним проблемно-тематичним кутом у контексті реальних подій, у співставленні. Такий підхід може бути корисним для підготовки бібліотечних заходів. Разом із тим, газету орієнтовано на досить освічених людей, інтелектуалів. Подекуди автори надмірно застосовують наукову термінологію, тому, беручи за зразок принцип проблемного підходу авторів часопису до формулювання тем, варто потурбуватися про те, щоб підготовлені бібліотечні заходи були зрозумілими і цікавими для всіх.

На жаль, для деяких користувачів українська література позначена незаслуженим тавром меншовартості та другорядності у порівнянні з іншими європейськими літературами. Окремі «ідеологічні диверсанти» йдуть іще далі, оголошуючи взагалі безперспективною українську мову і все, що з нею пов'язано. Такий стереотип треба ламати, але не шляхом пропаганди і перебільшення позитивних якостей прохідної, „сірої“ літератури або творів високопоставлених чиновників від мистецтва, а намаганням наблизити читачів до справді небуденних літературних явищ та імен, зробити їх не просто спостерігачами, а й активними співучасниками літературного процесу, бо ж сприйняття літературних творів, їхня інтелектуальна, емоційна і моральна оцінка – природна та невід'ємна частина існування літератури як живого явища. Обговорення і диспути практично зникли з бібліотечної практики, натомість з'явилися презентації, але й останні повинні мати сценарій, структуру, а отже – елементи дискусії, живого та зацікавленого читацького діалогу. Бібліотеки покликані позитивно впливати на естетичні смаки читачів, сприяти тому, щоб читання української літератури стало для них щоденною особистою потребою.

¹ Далі при характеристиці часописів спиратимемося на статтю: Михед О. „Товсті“ й „живі“ журнали новітньої української літератури: (спроба лікнеп-довідника) / О. Михед // Дніпро. – 2009. – Січень. – С. 152–156.

Як же цього добитися?

Перше. Треба виходити з того, що сучасна українська література має глибоке історичне коріння і є повноправною частиною духовного життя сучасного світу, отже мусять віддзеркалювати основні загальнолюдські проблеми, літературні течії і стилі. Тому при виборі тематики окремих заходів доцільно час від часу вдаватися до **контекстних співставлень** на зразок: «Гендерні проблеми в європейській і українській літературі», «Растін'як по-українськи: роман П. Загребельного „Зло“», «Феномен дива в українській літературі».

Друге. Активне сприйняття літератури власного народу є важливим чинником **національної свідомості**. Корисно знати наукове визначення цього терміна, що трактується як «система поглядів, ідей, уявлень етнічної спільноти, яка виникає на основі взаємодії з іншими етнічними групами. Це рівень суспільної свідомості, який обмежений рамками буденного досвіду, закріпленого у традиціях і звичаях, і включає в себе безпосереднє відбиття практичної діяльності, мораль і норми звичаєвого права, естетичні уявлення і звичаї <...>, а також стан і форми самовиділення етнічної групи» [2]. Вибираючи літературні твори, варто віддавати перевагу тим, що демонструють **найкращі риси національного характеру**, в яких переважають **оптимістичні погляди на світ, а національні трагедії та поразки не стають причиною для односторонніх емоційних висновків і ворожих закидів до інших народів**.

Третє. Українська література має самобутні в художньому відношенні твори. Досить різноманітною і багатою є сучасна поезія. Національним колоритом позначені віршовані та прозові гуморески, історичні твори. Нерідкісними є романи-монологи, сповіді. За межами України відомі наші фантасти, майстри жанру „фентезі“. Отже, за допомогою місцевих філологів, при проведенні бібліотечних заходів, треба обов'язково зупинитися на **художній своєрідності** запропонованих до уваги читачів творів. Відповідно їхніми темами можуть стати **огляд окремих жанрів літератури, аналіз способів самовираження різних митців, принципів обрання героїв і проблематики творів, особливостей мови і стилю**. Все це, безумовно, сприятиме урізноманітненню тематики соціокультурної діяльності бібліотеки

Четверте. Бібліотекар повинен **відслідковувати художньо-тематичні запити представників різних читачьких категорій**, визначати „адресність“ запланованого заходу. Варто взяти до уваги досвід редколегії журналу „Дніпро“, яка оголосила конкурси на художні твори за певною тематикою, котра вважається актуальною, наприклад, „Міра інфантилізму (або дорослості) сучасної людини“. У бібліотеці можливий захід „А мій роман був би про...“, на якому можна дізнатися багато цікавого стосовно уподобань, думок читачів, що надалі знадобилося б бібліотекареві для подальшого планування роботи.

П'яте. Бібліотекар має право на свої особисті зацікавлення і вподобання, на **власний творчий самовираз, громадянську та читачьку позицію**. Тож, чим цікавішим для нього самого буде обраний матеріал, тим більше шансів на вдале проведення заходу. Тематика заходів, що щорічно плануються бібліотеками, є часто-густо стандартною та обмеженою матеріальними і часовими ресурсами. Тому, вибираючи сучасні твори, аналізуючи їх, бібліотекар може реалізувати власне бачення світу. Важливо **не заштампувати ці теми** і відмовитися від звичних для назв бібліотечних заходів віршованих ритмів, які можуть сприйматися як обридлі „вихованки“ та агітки. Хай краще вони будуть трошки „занаучені“, приміром, «Ярослав Мудрий (роман

„Диво“ Павла Загребельного – герой чи антигерой?» або «Гріх і совість в поетичному світі Ліни Костенко».

Шосте. Сучасну українську літературу важко популяризувати без однодумців. Тому бажано залучати до цієї діяльності активних і зацікавлених темою користувачів, філологів, спеціалістів, молодь, аматорів, науковців, діючих літераторів. Варто пам'ятати, що особистісні потреби і смаки краще формуються у певному спеціалізованому соціумі. Таким соціумом у бібліотеці є виділена соціопсихологами „мала“ група, де здійснюється комунікація, – з чотирьох і більше осіб. (Великими групами вважаються такі спільноти, як нація, релігійна конфесія, середніми – колектив вишу, заводу тощо) [5, 223–230]. Саме для „малих“ груп організуються наочні та масові заходи. Ці осередки мають особливо великий вплив на особистість, її емоції, світогляд, інтелектуальний і естетичний розвиток [5, 328]. Тому доцільними є циклові заходи з певним постійним ядром учасників, клубна робота.

Важлива і наочна **популяризація літератури**. У практику бібліотек (зокрема Житомирської ОУНБ ім. О. Ольжича) увійшла досить розгалужена система різних за видами виставок: **роздум або ж реквієм, діалог, дискусія, однієї книги, панорама, реклама**. Все це сприяє наочному розкриттю фонду. Треба методично узагальнити ці виставкові форми, обов'язково дослідивши їхній диференційований вплив на користувача, можливості розмови з ним біля експозиції, знайомства з його особистістю і читацькими потребами, подальшого залучення до співробітництва, волонтерства або ж до клубної діяльності.

Робота бібліотекаря з користувачем неможлива без взаємного обміну інформацією. Для того, щоб такий обмін був успішним, бібліотекар мусить **долати комунікативний бар'єр** між ним і аудиторією. Психологи зазначають, що „комунікативний бар'єр – це специфічна психологічна перешкода в передаванні й сприйманні інформації, зумовлена відсутністю у комунікатора і комуніканта єдиної системи кодування і декодування інформації“ [5, 155]. Дуже важливо, щоб комунікатор і комунікант (в нашому випадку бібліотекар та користувачі) однаково розуміли вживані поняття, мали довіру один до одного, що пов'язано з віковою відповідністю, схожим ставленням до проблем, тоном і стилем спілкування – суб'єкт-суб'єктивним, толерантним, неагресивним.

Психологи та педагоги сформулювали низку законів (правил), дотримання яких допомагає краще донести думку до слухачів, зробити їх активними співрозмовниками [1, 56]. Стосуються вони і бібліотечного спілкування. Це, зокрема:

- закон врахування понятійної системи партнера (знайти дохідливі слова, розтлумачити вживані терміни);
- закон мінімалізації аргументів (застосовувати найбільш переконливі, неспростовні, не розпорошувати увагу слухачів великою кількістю доводів);
- закон поступовості (дотримуватися логіки, не перестрибувати з думки на думку);
- закон зворотного зв'язку (здійснювати контроль за реакцією партнера, його зацікавленістю і розумінням, оцінювати власні переживання);
- закон наочності (загальні твердження супроводжувати конкретними прикладами або предметами);
- закон адекватності (аргумент мусить бути вагомим не тільки для бібліотекаря, а й для користувачів).

Підвищуючи культуру читання користувачів, бібліотекар сприяє їхньому розвитку як особистостей, щоб вони, за формулюванням академіка С. Максименка, ставали склад-

нішими, розвиненішими, нюансованими, людяними [3, 224]. Тим самим бібліотека як важлива соціальна інституція має не завжди явний, але безсумнівний вплив і на суспільство в цілому. Плануючи свої заходи, включаючи й ті, що покликані популяризувати сучасну українську літературу, бібліотекар повинен чітко усвідомлювати, яких соціальних наслідків він хоче досягти. Таке розуміння полегшить і вибір матеріалу, і обрання вірної тональності спілкування з конкретною аудиторією, і осмислення бібліотекарем своєї місії як просвітника та діяча культури. На наш погляд, такими бажаними соціальними наслідками можуть бути:

- розвиток національної свідомості користувачів шляхом ознайомлення з багатим етнічним матеріалом української і світової літератури;
- трактування національної свідомості як бази для міжнародної толерантності, для усвідомлення неповторності й важливості для людства будь якої національної культури;
- рішуче спростування всіх концепцій меншовартості української літератури і мови, ліквідація на цій основі національних заздощів, упередженості тощо;
- аргументована популяризація справді художніх українських творів, талановитих авторів, формування ефекту зануреності читачів у літературний процес, об'єктивними ознаками якого, на наш погляд, є: обрання ними власних письменників-фаворитів, очікування їхніх нових творів, наявність потреби у систематичній інформації щодо новинок сучасної української літератури. Тут є доречними такі форми роботи, як читацькі беніфеіси, попереджувальні виставки, присвячені книзі, яка має вийти у світ, творчості її автора з цитатами з критичних статей і т. ін.;
- на основі спільного інтересу до літератури формування осередків естетично розвинутих людей, сприяння встановленню між ними комунікативних зв'язків, руйнування

стану самотності, позитивний вплив на територіальну громаду, в окремих випадках – застосування можливостей „бібліотерапії“.

– підвищення іміджу української книги і бібліотеки як просвітницького, інформаційного та культурного центру.

Отже, ознайомлення користувачів бібліотек зі станом сучасної української літератури – процес багатоаспектний, що передбачає як відповідну матеріально-технічну базу, так і постійне фахове вдосконалення бібліотекаря у питаннях спілкування з читачем (комунікативна грамотність); у навичках узагальнення різноманітних джерел щодо літературного процесу; у застосуванні найбільш ефективних форм популяризації літератури і розкриття фонду; в обранні вірної стратегії щодо соціальних наслідків кожного заходу.

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. друга : Особистісно орієнтований підхід : наук.-практ. засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
2. Васильченко О.М. Генеза здійснення особистості / О.М. Васильченко, С.Д. Максименко. – К. : Вид-во ТОВ „КММ“, 2006. – 240 с.
3. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. – К.: Вид-во ТОВ „КММ“, 2006. – 255 с.
4. О. Михед. „Товсті” й „живі” журнали новітньої української літератури : (спроба лікнеп-довідника) / О. Михед // Дніпро. – 2009. – Січень. – С. 152–156.
5. Основи соціальної психології : навч. посіб. / за ред. чл.-кор. АПН України М.М. Слюсаревського ; АПН України, Ін-т соціал. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2008. – 495 с.
6. Сучасна українська література / матеріал підгот. О. Шимон ; відп. ред І. Цуріна ; М-во культури і туризму України, Держ. заклад «Нац. парлам. бібліотека України». – К., 2009. – 56 с. – (Примірна тематика семінарів працівників районних і міських бібліотек ; вип 1).

ІНФОРМАЦІЙНІ ПОСЛУГИ І ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 025.7/9+364.446

ВПЛИВ СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Розглядається проблема зв'язку між суспільно значущими процесами обігу інформації у сучасному суспільстві і розвитком електронно-комунікативних технологій. Наголошується на ролі людського фактору (бібліотекар, користувач) в управлінні та користуванні бібліотечно-інформаційними ресурсами.

Ключові слова: соціокультурні процеси, бібліотечно-інформаційні ресурси, інформаційна культура.

Рассматривается проблема связи между общественно значущими процессами обращения информации в современном обществе и развитием электронно-коммуникативных технологий. Акцентируется внимание на роли человеческого фактора (библиотекарь, пользователь) в управлении и использовании библиотечно-информационных ресурсов.

Ключевые слова: социокультурные процессы, библиотечно-информационные ресурсы, информационная культура.

Researched problem touches the connection between the socially significant information circulation processes and the communicative-electronical technologies. Is accentuated the human factor role (librarian, user) in the administration and the usage of the library-informational resources.

Docuterm: sociocultural processes, library-informational resources, information culture.

СУЧАСНИЙ період розвитку культури людства й цивілізації характеризується активними процесами формування інформаційного суспільства. Важливим чинником, який впливав і впливає на майже всі сфери діяльності людини у другій половині ХХ – на по-

чатку ХХІ століття, є глобальна інформатизація суспільного розвитку. Вона характеризується науковцями як інформаційна революція – радикальна зміна інструментальної основи, способів передавання та зберігання інформації, а також

М. Хромець